

**Р. І. ДУДОК., «ПРОБЛЕМА ЗНАЧЕННЯ ТА СМISЛУ ТЕРМІНА
В ГУМАНІТАРНИХ НАУКАХ»**

МОНОГРАФІЯ. ЛЬВІВ: ЛЬВІВ НАЦ. УН-Т. 2009. – 358 С.

Сучасна епоха семантики відзначається підвищеним інтересом до слів, вивченням їхнього семантичного обсягу, отож необхідно відзначити нагальність і актуальність саме семасіологічних досліджень.

Теоретична цінність рецензованої монографії полягає у тому, що автором простежено ідею узагальненої природи слова, його абстрагованої сутності. Цілком резонним є твердження про те, що наявність конкретного семантичного інваріанта у слові висловлювалась ще в геніальних здогадках античних філософів.

Актуальність монографії пояснюється як зростаючим зацікавленням лінгвістичного аналізу фахового терміна, так і складністю та багатоаспектністю проблеми значення, що пояснюється недостатньою розробленістю його теорії.

Новизна дослідження полягає у тому, що в монографії розроблено і використано методикау значення смислу, яка дає змогу виокремити інваріант і змінні смисли, дослідити скерованість їхніх семантичних зрушень. Проілюстровано роль інваріантного значення у «породженні» різних смислів уживання терміна, визначено його концептуальний простір.

У монографії застосовано прийоми дослідження, які дають змогу розмежувати два різнопланові компоненти із числа різних смислів – стабільний інваріантний семантичний компонент, інваріантне значення у парадигматиці мови і змінні компоненти у синтагматиці мовлення.

Зазначимо, що дослідник вдало застосовує положення фонології у семасіологічних дослідженнях. Зосереджено увагу на концепції внутрішньої форми значення, яка, на думку автора, сприяє розвитку його семантичного простору. Простежено мовний механізм співвідношення одного і того ж терміна з різними позамовними об'єктами; виявлено їхні найсуттєвіші ознаки, що дає змогу однозначно трактувати термінологічний смисл у відповідній терміносистемі. Провідною думкою монографії є те, що структурно-

семантичний потенціал терміна забезпечує його міждисциплінарну кореляцію гуманітарних терміносистем. Доведено, що термін як елемент системи є незалежний, автономний від контекстуального оточення.

Дослідження пронизує ідея про те, що пізнання навколишньої дійсності реалізується через процес її розкладання на окремі фрагменти-сенси з подальшою номінацією кожного виокремленого сегмента.

Те, що в лінгвістиці традиційно вважають різними значеннями слова, з точки зору автора монографії є лише різними екстралінгвальними об'єктами-сенсами.

Аналіз гуманітарних термінів різних класів дає змогу авторові розбити весь семантичний континіум на сенси, встановити частоту вживання кожного з них, дослідити зони їхнього взаємного перетину.

У дослідженні акцентовано увагу на тому, що збагачення словникового складу англійської мови відбувається завдяки глибшому вивченню смислотвірних процесів, які забезпечують віртуальність виникнення нових терміноодиниць.

У першому розділі здійснено діахронний критичний огляд концепцій, ідей і методів дослідження значення, починаючи від поглядів класичного традиційного мовознавства до вчень з позиції сучасного структуралізму, який, увійшовши у різні системи дослідницьких методів, не став однорідним у дослідженні фактів мови (фонологія М. Трубецького, глосематика Л. Єльмслева, американський футуралізм Л. Блумфільда).

Опираючись на постулат про єдність форми та змісту, автор справедливо стверджує, що форма не може мати одночасно двох і більше змістів, звідки логічно випливає, що одну і ту ж одиницю можна вживати у різних мовленнєвих ситуаціях, відповідно актуалізуючи одну із *семантичних диференційних ознак* (СДО).

Здійснюючи огляд численних мовознавчих традицій та теорій значення в сучасному мовознавстві, автор дотримується думки про те, що значення є низкою семантичних компонентів – сем, сконденсованих у ньому, включаючи домінантне стабільне значення інваріантів та змінні сенси.

Виокремлення стабільних інваріантних компонентів (сем) терміна, на думку автора, дає змогу інтерпретувати його вживання у новому контексті, тобто розкрити його новий смисл, який виникає у конкретному мовленнєвому акті.

Застосування Р. І. Дудком підходу, де старий зміст значення актуалізується у новій формі, розцінюється як узагальнений стабільний семантичний компонент. Адже за логікою дослідника, одну і ту ж одиницю можемо вживати у різних ситуаціях в яких актуалізується одна із багатьох СДО. Така узагальнена абстрагована спільна ознака закріплюється у значенні терміна як *комунікативно релевантна ознака* (КРО). Інші ознаки є комунікативно-нерелевантними.

Власне так у слові-терміні сконденсовано домінантне значення, на яке нанизуються усі інші смисли. Виявлення та встановлення ізоморфних ознак дає змогу дібрати узагальнений інваріант та варіанти-смисли залежно від конкретної мовленнєвої ситуації.

У другому розділі трактування інваріантного значення як семантичного диференціала, на думку автора, веде до розуміння численних терміносполучень, які в основі своєї семантики мають власне інтралінгвальне значення. У процесі мислення комунікант виокремлює, абстрагує і фіксує в значенні лише ті ознаки, які є найрелевантнішими. У стабільному інваріантному значенні різні смисли відрізняються за диференційною ознакою. Особливу увагу у дослідженні автор зосереджує на загальноживаних та частовживаних термінах, а також на міжгалузевих гуманітарних термінах.

Інваріантне значення як низка узагальнених абстрактних компонентів смислів дає змогу збагнути їх "механізм породження" у різних терміносполученнях. Роль семантико-диференційної ознаки - експлікувати та реалізувати відповідний смисл. Трактування інваріантного значення як семантичного диференціала веде, на думку автора монографії, до розуміння численних терміносполучень. Саме семантичний диференціал відмежовує назване поняття від тотожного в тій самій системі мови. На глибоке переконання Р. І. Дудка, інваріантні значення у вигляді СДО диференціюють

різні поняття й утворюють необмежену кількість смислів та забезпечують їхнє семасіологічне пояснення.

У третьому розділі відзначено, що важливою особливістю багатозначного терміна є його утворення за допомогою стилістичних фігур метафори та метонімії як продуктивного способу термінологізації загальноживаних слів. Актуалізуючись у різних гуманітарних науках, термін набуває, відповідно, різноманітних смислів. Дослідження системно-структурних ознак терміна засвідчує, що він переходить із однієї гуманітарної терміносистеми до іншої, зберігаючи спільні ознаки. Тлумачення терміна у монографії розглядається як інтралінгвальне поняття, як низка елементарних семантичних компонентів – сем.

У розділі висунуто ідею яка ґрунтується на тому, що фундаментальні смислові компоненти є «вродженими», вони складають частину генетичного спадку людини.

За спостереженнями автора праці, дія метафоричної та метонімічної номінації термінів гуманітарної сфери широко використовуються (антропоніми-іменники становлять 70 – 80%), хоча роль інших частин мови у термінотворенні не вважається вторинною.

Проаналізовано терміни, що належать до основних граматичних класів, де простежено функціонування семантичного диференціала та проілюстровано його роль у формуванні різних смислів гуманітарного терміна. Також відстежено роль метафори, яка виконує концептуальну функцію, здатну формувати нові концепти.

У монографії досліджено окрему низку проблем, пов'язаних з вивченням терміна зокрема та фахових терміносистем загалом. Вони потребуватимуть у перспективі глибокого та всебічного аналізу не лише на семантичному, але й на когнітивному та концептуальному рівнях.

Зазначимо, що рецензована монографія Р. І. Дудка є ґрунтовною працею, присвяченою дослідженню проблеми значення та смислу саме гуманітарного терміна, поява якої має власну лінгвістичну цінність. Загальний зміст, ґрунтовність викладення матеріалу, наукова глибина аналізу, потужний

бібліографічний апарат дають підстави вважати монографію серйозним науковим дослідженням. Необхідно визнати, що опис фактів у монографії є повним, глибоким і лінгвістично кваліфікованим. Поставлені в ній теоретичні і практичні завдання вирішені. Базові наукові положення і висновки автора мають доказовість і достовірність. Постановка дослідником питання у ракурсі віднаходження саме інваріантного значення, його семантики та конотативного наповнення перспективна і суттєва.

Читач знайде у монографії цікаві приклади глибокого порівняльно-семасіологічного аналізу гуманітарних термінів з відтворенням усієї палітри внутрішніх семантичних зв'язків на фоні інваріантних моделей.

Сподіваємось, що монографія “Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках” знайде багато вдячних читачів серед германістів, термінологів, семасіологів, усіх, хто цікавиться проблемами інваріантології та термінології.

Помірко Р. С., доктор філологічних наук, професор Львівського національного університету імені Івана Франка

Рецензія надійшла до редколегії 03. 12. 2010

Прийнята до друку 07. 12. 2010